

հետեւելով կամ ոչ ճշմարտութեան, Ո՛հ, քանի մեծ պատասխանատուութեան ենթակայ է նա որ իւր նմանւոյն հետ իբրեւ անբան և անշունչ արարածոց հետ կը վարուի, ստորին էակաց դասն իջեցընելով զայն, որոնք զուրկ են պատասխանատուութենէ, և բնական ճակատագրի մի օրինաց ենթարկեալ: Ի՞նչ օգուտ է մարդոյ արտաքին ազատութիւնը, երբ նա իւր ներսիդին՝ իւր հոգւոյն և մտաց մէջ գերի է, երբ նա իւր մտաց թելադրութեան չէ ազատ հետեւելու: Ասով ուրիշ բան չենք կարող ընել, եթէ ոչ մարդոյս վրայէն պատասխանատուութիւնը վերցընել, և բարոյական էակը նիւթոյ իշխանութեան տակ ձգել:

Արջանիկ պիտի լինի այն դարը, և ես արդէն կ'ողջունեմ զինքը, երբ իմացական լոյսը ընդհանուր սփռելով բարոյական աշխարհիս վրայ, և Վեետարանի ճշմարտութիւնը բոլոր իւր վեհութեամբը թագաւորելով իւրաքանչիւր մարդ ազատ պիտի լինի հետեւելու իւր լուսաւորեալ խղճին, և այն ժամանակիս մէջ մարդկութիւնը իբրեւ մի մարմին և մի անձն մշտնջենապէս պիտի տիրէ, ինչպէս Վիամ փառիկութեան դրախտին մէջ, և աշխարհս ազատ պիտի լինի ամեն կերպ անիրաւութիւններէ և զրկանքներէ, որոնք ի նախատինս մարդկութեան անխղճաբար կը դործուին երկրիս վրայ:

Այն բողոքս ընդունուեցաւ, եւ Վիամ, Նաղիֆ փաշայն ալ մեր իրաւունքը քաջ ճանաչելով կ'ուզէր մեր զրկանացը վերջ մը տալ, կամ դոնէ խաղաղասիրական միջոց մը գտնել, վասն զի կը վախնար միանգամայն, զի տեղով Աստին կղերին ժամանակ ժամանակ ըրած յանդուգն ձեռնարկութիւններն, և անոնց մէջ որ և իցէ կերպիւ յաջողէին, վասն որոյ չլըստահեցաւ կտրուական պատասխան մը տալ: Արբ միջոցը երկու օր մնաց Աստինաց գալուն, Վիամ, Նաղիֆ փաշայն իւր Թարգման Ստիրեատիս էֆէնտին հետ մեր վանքն եկաւ տեսութեան պատճառաւ, եւ սոյն խնդիրը ինքը բացաւ մեզմէ յառաջ, և ըսաւ. «Չեր բողոքը կարդացի, իրաւունքնիդ արդար է, և ես պարտաւոր եմ իմ Տէրութեանս հպատակաց իրաւանց վրայ օրինաւոր հրահեմ: Այլ բան մըն ալ կայ որ, այն ալ պէտք է մտածեմք, ետքը քաջ եաբար չէն, կեօշ չըգործայալք: Այս Աստին կղերաց արարքներն և բնութիւնն դուք մեզմէն լաւ գիտէք, ասոնք երբ իմանան թէ իրենց այս սովորութիւն պիտի խախտուի, թէ և արդարութեամբ, բայց անոնք բոլոր աշխարհ վիժլուկի կուտան, նախ դեսպանին, ասպա Բաբային, յետոյ բոլոր Աւրօ պիտի տէրութեանց սուտ ու սխալ տեղեկութիւն կուտան: Այս մանաւանդ, ահա երկու օր մնաց անոնց գալուն, ամեն բանէն յառաջ իրենց բնական եղած աղստամբական ոգին ձեռք պիտի առնեն, բունն զօրութիւ պիտի յարձակին ձեր վրայ, և ես պիտի սարտաւորուիմ միջամտութի

ընել զօրք խրկելով, և իրենց սովորութիւնն կատարել տալ, որով աւելի գէշ կ'ըլլայ ձեզ, ահա ստոր համար եկայ որ պէտք եղածները ձեզ խօսիմ, որ և դուք ըստ այնմ պատրաստ գըտնուիք :

Հրամայեցէք Փաշա էֆէնտի ըսի, մեր ինչպէս գտնուելուն եղանակը մեզի ծանուցանել, որ մենք ալ իմանամք, և եթէ արդար և օրինաւոր է և մեր իրաւանց չդպչիր, պարտաւոր եմք ընդունել և գործադրել իրրեւ հարազատ հպատակ տէրութեմ. բայց տար Մտուած որ Չեր Վսեմութեան ըսելիքներն ալ հարազատ և հաւատարիմ հպատակի արժանաւոր ըլլային, և անոր արդար իրաւանց պաշտպանութեանը օգտակար :

Հարունակեց Վսեմ. Նազիֆ փաշայն. « Վուք Չեր սուած բողոքով կ'ուզէք որ տէրութեան զօրքը չգայ ձեր վանքին դիմացը, և զապթիէներ չկայնին եկեղեցւոյ փակին մէջ, հիւպատոսը համազգեստով չգայ, և իրեն յատկացեալ պաշտօնական աթոռը հետը չբերէ, ասոնք չեն ձեր արդիւնել ուղածնիդ տուած խնդրագրեր նուդ համեմատ : »

Մյո, պատասխանեցի. — « Ասոնց ամենն ալ ոչ ինչ բաներ են, ըսաւ Վսեմ. Նազիֆ փաշայն, մտիկ ըրէք որ ձեզ բացատրեմ : Նախ՝ կը ցաւիք և չէք ուղեր որ տէրութեան կանոնաւոր զօրքը և զապթիէք ձեր փանուց դիմացը գան այն օրը. ասկից ինչ կ'երէ, զօրքը Վազդիոյ տէրութեան զօրքը չէ, այլ մեր տէրութեան, որուն հովանաւորութեան տակ կը գտնուիք դուք, այս աւելի ձեզ օգտակար և պատիւ է, ասկից երբէք փնաս մի չկրնար ծնանիլ, ուրեմն ստոր համար այսբան տաղնապիլ և ասդին անդին խնալ բողոքելնիդ աւելի :

Երկրորդ, Վազդիոյ հիւպատոսին համազգեստով գալը, ասկից ևս ինչ փնաս կրնայ ծագել, համազգեստով կամ առանց համազգեստի եկեր է, ինքը գիտէ, ինչպէս կ'ուզէ թող գայ, եթէ պատիւ և եթէ անարգութիւն իրենն է, քանի որ ինքն կ'ընդունի և կ'ընէ՝ ինքը գիտէ, ասկից ալ ձեր իրաւունքին դպչելու բան մը չեմ նշումարեր, վասն որոյ խօսելնիս անգամ չարժեր. ըսելը աւելի լաւ է՝ որ վերջը ըլլալիք գէշութիւններէ ազատ կը մնաք :

Երրորդն է, Վազդիոյ հիւպատոսին իրեն յատկացեալ աթոռը հետը բերելը, այս եւս ի կարգի միւս խնդրոց նկատել պարտիմք : Այն աթոռը բերելը չբերելը բան մը չգոյացներ, եթէ բերած աթոռը կրկին ետ չտանի եւ ձեր եկեղեցին ձգէ տեղ մը յատկացնելով, այն ժամանակը իրաւոր ձեր իրաւանց դպած կ'ըլլայ. քանի որ կըտանի, անկից ալ վտանգ մը չկայ : »

Մյո խօսքերը քանի որ Վսեմ, Նազիֆ փաշայն կը խօսէր, իրեն թարգմանն ալ միշտ՝ Մյո, այնպէս է, այս բաներուս վրայ բան խօսելը անգամ աւելի է, այս բաներուն մէջ փնասակար բան մը չկայ, քանի որ կուգան և գալու սովորութիւն ունին, ինչպէս կ'ուզեն այնպէս գան, ինչ կ'ըլլայ, կ'ըսէր. — Վրդեօք ձեր ըսածները լրացուցիք հարցուցի Վսեմ. փաշային : — Մյո, պատասխանեց Նորին Վսեմութիւնն :

Սկսայ խօսել յետոյ այսպէս. կ'ընդունիմ Չեր Վսեմութեան ըսածները՝ երբ նոյն ըսածիդ համեմատ իմ ըսելիքներուս ալ այդպէս դատատան ընէք և իրաւունք տաք : Սեզի ալ սովորութիւն եղած է, ինչպէս վերն ալ յիշեցաւ, ամեն տարի Մյո—

Քերիմ (Յովհաննու ծնունդ) ըս-
ուած գիւղին մէջ իրենց սեպհական
եկեղեցին երթալ շարունակ ամեն
տարի երեք չորս երբեմն եթէ ուխ-
տաւորնիս շատ ըլլայ՝ մինչեւ հինգ օր
մաս առ մաս կը տանենք հրաման
առնելով իրենցմէն՝ ինչպէս իրենք ևս
հրաման կ'առնեն մեզմէն մեր սուրբ
Յակովբ և սուրբ Փրկիչ եկեղեցի-
ները գալու համար:

Այսուհետեւ ես ալ պէտք է ըս-
կրիմ Յովհաննու ծնունդ երթալու
օրերը Չեր Ալսեմութեանը լուր տալ
որ ինչպէս Վաղղիոյ հիւպատոսին մեր
վանքը գալու համար զօրք կուտաք,
վաղն ալ ես անձամբ Յովհաննու ծը-
նունդ պիտի երթամ, հիւպատոսին
համազգեստին տեղ իմ Տէրութեանս
շնորհած շքանշանովը, անոր աթո-
ռին փոխարէն հետոս մէկ պատրիար-
քական աթոռ ստանելով իրենց եկե-
ղեցւոյ մէջ դնել նստելու, զօրքին
զօրք, համազգեստին համազգեստ,
աթոռին աթոռ, բայց սա առաւել
լուծեամբ որ իմ իրաւունքս պահ-
պանելով ձեր պարտքը կատարէք, որ
է՝ նկատել հիւպատոսին աստիճանն
և իմ, անոր օտար տէրութեան պաշ-
տօնեայ ըլլալն և իմ մեծագոր (Ս)
մանեան Տէրութեան հաւատարիմ
հպատակ և ընդհանուր (Վրդի մը) պա-
րիարք ըլլալ, և նմանապէս Տէրու-
թեանս հրովարտակով ի պատիւ Հայ-
ոց ազգիս շնորհած արտօնութիւննե-
րըս: Այլ թէ ճիշտ այս նկարագրութեա-
նըս համեմատ փոխարէն հատուցանե-
լու խօսք կուտաք, և այն ոչ միայն
բանիւ՝ այլ և Չեր Ալսեմութեան և
անոնց ստորագրութեամբը, իսկոյն
հաճութիւն պիտի տամ, քանի որ որ
տեւէ մեր ուխտաւոր տանելը անոնց
եկեղեցին, ուր առաջին օրը անձամբ
ես կ'երթամ՝ նոյն հանդէսով և պատ-

րաստութեամբ, երկրորդ օրը փո-
խանորդս կը խրկեմ, երրորդ օրը այլ
դք Այսիակոսոս, օր մի ալ թարգմա-
նըս կը խրկեմ: Այլ թէ այսպէս կը հա-
ճիք և կը հաճին: Այսինքն, հիմակուը
նէ իմ հաճութիւնս տալով՝ Չեր
Ալսեմութեանը լուր կուտամ որ նոյն
արարողութիւնս կատարելու համար
զօրք պատրաստէք, և տեղն ալ եր-
կու ժամէն աւելի հեռի ըլլալուն
համար՝ այսօրէնէ սկսիք հոն տեղ մը
պատրաստել զօրաց պատասպարու-
թեանը համար:

Այսմ. Աղիֆ փաշայն այս բանին
վրայ բաւական մտածելէն զկնի ը-
սաւ, «Իրաւունք ունիք այս բանին
մէջ, և իմ պարտաւորութիւնս է
որ ձեզի ալ զօրք տալով ձեր իրաւուն-
քը և պատիւը պահպանեմ, բայց
երկու ժամէն աւելի տեղ զօրք խրու-
կել՝ այդ դժուար է, եթէ մէկ օր ըլ-
լար գոնէ՝ կարելի էր, և այն տեղ
զօրքը եթէ մնայ՝ տեղ չկայ, եթէ վե-
րադառնայ, դարձեալ երթալ կարե-
լի չէ ամէն օր, այս ալ չեղաւ: Դ
Վարձեալ աշխատեցաւ որ զմեզ հա-
մազէ առջի բաժնին վրայ:

Կրկնեցի ես, Այլ թէ այդ բանը ձեզ
համար անկարելի կը թուի կատարել,
ուրեմն կ'երեւի թէ Վաղղիոյ հիւպա-
տոսին խնդրանաց համեմատ անցեալ
տարուան պէս դարձեալ զօրք պիտի
տաք: — Այո, ասաց բոլորէն: — Տուէք
մնաս չունի ըսի. թող գայ զօրքը վա-
նուցս դիմացը շարուի, առաւօտուն
հիւպատոսին գալու միջոցները ես
անձամբ վար կ'իջնամ, զկնի զօրաց
գլխաւորը բարեւելոյ՝ կ'ըսեմ իրեն,
Այլ խրկեց զձեզ, զօրապետ տէր, և
ի՛նչ պաշտօն կատարելու եկած էք
հոս, ի՛նչ հարկէ պիտի ըսէ, հրամա-
նաւ Այսմ. Փաշային եկած եմ,
որ Վաղղիոյ հիւպատոսին գալուն

զորքերս բարեւ բռնեն 'ի պատիւ երեսաց նորա : - Իաց այս երկու կտոր հրամաններէ՝ ուրիշ հրաման ունի՞ր ձեր Վ սեմ. Փաշայէն, կը հարցնեմ իրեն, 'ի հարկէ պիտի ըսէ՞ ոչ. ուրեմն, զորապետ տէր, դուք միայն ձեզ հրամայեալ պաշտօնը լաւ կատարեցէք ամենայն զգուշութեամբ, և եթէ ուրիշ բան պատահի ձեր և Վ տինաց մէջ ձեր հոս եղած ժամանակ, կը խնդրեմ միջամտութիւն չընէք, վասն զի՝ ինչպէս ձեզ ձեր տիրոջմէ տրուած պատուէրը ընդունելի է և պարտաւոր էք ըստ այնմ գործել և հսկել, և ես ձեզ նման զորապետ մի եմ մի և նոյն մեծազօր Տէրութեան կողմէն ընդհանուր Վրդիս հաճութեամբ ազգային սեպհականութիւններս պահպանելու և հսկելու համար. իմ վեհափառ Տէրս Թագաւորը իւր հրովարտակողը զիս նուաւ տըս այս բոլոր սեպհականութեան վրայ Պատրիարք և զորապետ կարգած է, և սաստիկ պատուէր տուած է որ իմ ազգային իրաւունքներուս վրայ հսկեմ, վասն զի իւր իրաւունքները կը սեպուին՝ քանի որ ես անոր ողորմած հովանաւորութեան տակն եմ զինի Մտտուծոյ : -

Օրապետաց այսպէս ըսելէս ետքը պէտք եղած պատրաստութիւններն կը տեսնեմ. իւր հիւպատոսին դարձեալ համազօգեստով և աթոռով գալը իմանալու՝ Թարգմանս կը խորհեմ իրեն ըսելու թէ, Պատրիարք բարեկամնիդ ձեզ լուր կուտայ իմ բերնովս թէ, ինքը Օսմանեան Վեհափառ Թագաւորին հպատակն է, երբէք չուզեր որ Հայոց ազգին իւր վերայ ունեցած հաւատարմութիւնն ամենապիտիւր բծով անգամ աղարտել, որ վասն չկրնար ձեր Վ սեմութիւնն այսպիսի պաշտօնական հանդերձիւ

(ունիֆօրմայով) և աթոռով ընդունիլ, եթէ պարզ հազուստով կը բարեհաճիք զմեզ պատուել՝ հրամայեցէք : Եթէ զինի այս դարձեալ շարունակել իւր գալուստը, իսկոյն լուր կուտամ պատրաստած մարդկանց որ վանուցս երկաթեայ դուռն փակեն, բանալիքներն ինձ բերեն, ինչպէս ըրաւ մօտ տարիներս իրեն սեպհական եղած Վատին եկեղեցւոյ Պատրիարքը, սուրբ Հարութեան դուռն աւոր երեսին փակել տալով՝ հանդիսաւոր օր մը նոյն հիւպատոսին կտրգէ դուրս զօրք բերելուն համար :

Վստրալ վերջը գէշ եկաւ, ըսաւ Վ սեմ. Փաշայն, այդպէս ալ աղէկ չէ : - Վաւ ուրեմն, ըսի, ես բոլոր միայ բանութիւնս ժողովեմ իմ սեպհական վանքէս դուրս ելեմ, թող Վատինք գան տիրապետեն, վասն զի այս Չեր բռնած ընթացքը այդ ըսել է. քանի որ դուք, որ այսօր իմ Վեհ. Թագաւորին ներկայացուցիչն էք և պարտիք իմ այս տագնապիս մէջ զիս ամենայն կերպիւ պաշտպանել, դուք ոչ կամիք, և ինձ ոչ թոյլ տաք իմ սեպհականութիւնս պաշտպանելու համար ընելիքներս ընել : »

Դարձեալ Վ սեմ. Փաշայն բարեմտութեամբ կ'աշխատէր իւր Թարգմանին հետ զիս համոզելու, բայց քանի որ իրաւունք մի կորսնցնելով պիտի ըլլար, իմ համոզուելս ալ անկարելի էր, և անկարելի եղաւ :

Դարձեալ ստիպեալ Վ սեմ. Փաշային այս խաղաղասիրական միջոցէս, որ երբէք չէր ուզեր գիմադրութեան նշոյն անգամ ցոյց տալ Վտինաց կամ հիւպատոսին, պարտաւորեցանք երրորդ եղանակ մի եւս մտածել, և առաջի. - Վաղուան օր լուր կուտամ Չեր Վ սեմութե թէ՛ Վատինք պիտի գան մեր եկեղեցին

պաշտօն կատարելու, այսուհետեւ անոնց վրայ վստահութիւն չունիմ, քանի որ այսպէս անիրաւ յարուցմունքներ կ'ընեն, ոյր վասն վաղուեան օրը ինձ տասն հատ քաղաքապահ զօրք շնորհես վանուցս դուռը գտնուին, այսպէսով Վ սեմ. Հիւպատոսին ալ եկած ժամանակը բարեւ ալ բռնելու զօրք խրկելէն կ'ազատիք: Իայց երբ Պ. Հիւպատոսը ձեզմէն զօրք ուզէ, պէտք է ըսէք՝ որ Հայոց Պատրիարքը լուր խրկած էր որ այսուհետեւ Վ տինաց վրայ հաւատարմութիւն չունիմ, վասն որոյ վաղուան օրը ինձ տասն հատ քաղաքապահ զօրք շնորհք ըրէք և խրկեցի, և ահա հոն զօրք կան, Նորին Վ սեմութիւնն ալ եթէ երթալու ըլլայ՝ բարեւ ալ պիտի բռնեն, ուրիշ զօրքի կարօտութիւն չունիք ըսելով՝ զօրք տալէն կ'ազատիք, զուր տեղը Տէրութեան զօրքերն ալ չէք յոգնեցընէր:

Վաւ է այս եղանակն, ըսաւ Վ սեմ. Փաշայն զօրաց մասին, այլ Հիւպատոսին օնիֆօռմայով գալուն և աթոռ բերելուն մասին ինչ պիտի ընէք և ինչ եղանակ պիտի բանեցընէք, ատոնք ալ այսպէս դիւրին կերպիւ պէտք է լուծել:

Եսացի, այն երկու տեսակ պաշտօնական անիրաւութիւնն ուրիշ միջոցաւ չեմ կրնար լուծել, եթէ ոչ վերոյիշեալ եղանակաւ, զոր այժմ պատմեցի Չեզ. ատոր լուծումը Պ. Հիւպատոսին ձեռքն էր, եւ շատ դիւրութեամբ եթէ կամենար՝ և եթէ իրեն բարեկամին ձեռք լուր տուած ատենս յանձն առնէր այնպէս առնել, նոյն խնդիրը իսկոյն իր դժուարութեան մէջ պիտի լուծուէր, այլ նա չկամեցաւ, վասն որոյ պէտք է, ինչպէս վերը ըսի, այնպէս զինքն ալ և իր պաշտօնական աթոռն ալ ետ

դարձնեմ, ատոր ուրիշ միջոց չեմ գտնար, և կր խնդրեմ որ ալ զիս առկից աւելի զիջում ընելու չտրիպէք, վասն զի չպիտի կարենամ ընդունիլ, վասն զի մեծ վտանգ կայ իմ ազգային սեփականութեանս և Տէրութեանս պատուոյն, որոց և ոչ մին կրնամ զոհել՝ առանց Տէրութեանս և Վշգիս ամբողջութեան դէմ մեղանշելու:

«Ուրեմն ըսաւ Վ սեմ. Փաշայն, այդ ձեր զօրք խնդրելու համար խրկելիք խնդիրդ այս իրիկունէն խրկեցէք, վաղուան չմնայ:» Եւ շատ չանցաւ ոտք ելաւ երթալու, ես դարձեալ կրկնեցի որ երբ Պ. Հիւպատոսը զօրք ուզէ իրենմէ, վերի ըսածիս պէս ճիշտ ըսէ թէ՝ «Հայոց Պատրիարքը լուր խրկեւ էր որ վաղը Վ տինք մեր վանքը պիտի գան, այսուհետեւ անոնց վրայ վստահութիւն չունիմ ինձ տասն հատ քաղաքապահ զօրք տուր, և ես խրկեցի, և թէ՛ Պ. Հիւպատոսը եթէ երթալ կրբարեհաճի, պատուէր տրուած է անոնց որ բարեւ ալ բռնեն, ուստի ուրիշ զօրաց կարօտութիւն չկայ: Եսպէսով բաժնուեցաւ Վ սեմ. Փաշայն բարեմաղթելով որ խաղաղութեամբ գլուխ ելէ գործս:

Սիջոցը շատ չանցաւ թարգմանս խրկեցի նոյն քաղաքապահ զօրքերը հետեւեալ աւուր համար խնդրելու, գնաց եկաւ թարգմանս ըսաւ՝ վաղը ժամը վեցու կէս կամ եօթնին (Վար Նադուս) սուրբ Յակովբայ վանուց դուռը պիտի գտնուին ըստ խնդրանաց ձերոց:

Հետագայ օրը ժամը եօթներորդին տասն զօրք քաղաքապահ եկան կանգնեցան առաջի դրան վանուցս, երբ Վաթնաց ժողովուրդն ալ հետդնեալ դալ սկսած էին, նոյնպէս և կարգաւորք և անկարգ միաբանք նո

յա, եւ հանդարտութեամբ կտտարեւրով երեկոցեան պաշտամունքը՝ ըստ սովորութեան իւրեանց մեկնեցան, թէ և առանց պղտի դժտութեան մի շանցաւ դարձեալ նոյն երեկոցեան պաշտօնն ալ, վասն զի իւրեանց շարժական փոքր երգիւնն զոր հետերնին բերելով սուրբ Վիսադրի դրան ետեւ կը դնէին միշտ, այս անգամ դասին մէջ զետեղած էին : Այս որ լսեցի իսկոյն դուրս հանել տուի առաջին տեղն դնելու, թէ և այս փորձն ալ առաջին անգամը չէր, ուրիշ անգամ ևս ըրած են և միշտ դուրս հանուած է :

Սիւս առաւօտ ժողովուրդն կրուկին սկսաւ գալ, պատարագի ներկայ գտնուելու, և ես կ'ըստաւէի թէ արդեօք Պ. Հիւպատոսը պիտի գայ դարձեալ ունիֆօռմայով, քանզի իմացայ որ իմ քաղաքապահ զօրք ուղեւէս ըզկնի, այն ալ դարձեալ կանոնաւոր զօրք ուղած է : Մեծապէս շնորհակալ եմ Սիւսի : Նազիֆ Փաշայէն որ վերի ըսածնիս պէս ճիշտ պատասխանած է իրեն : Այլ ես պէտք եղած պատրաստութիւնները կարգի դնելէս ըզկնի, ինչպէս յիշեցինք վերը, Պատրիարքարանին պատուհանէն նստեալ կը դիտէի Պ. Հիւպատոսին գալուստը, և թարգմանիս ալ պատուէր տրւած էի որ քիչ մի հեռու անոր դիմացըն երթայ զինքը այն հագուստով և պաշտօնական աթոռով չընդունելու իմացընէ :

Հատ շանցաւ Պաղղիոյ հիւպատոսարանին գանձէրը և թարգմանը երեւցան եւ ուղղակի իմ քովս եկան : Օկնի սովորական տեսակցութեան, ըսին թէ՛ Պ. Հիւպատոսը ձեր որպիսութիւնն կը հարցնէ, եւ ինքն անձամբ պիտի գար Պատարագին ներկայ գտնուելու, այլ փոքր

ինչ տկարութիւն ունեցաւ, վասն որոյ զմեզ խրկեց իր կողմանէ Ձեր Սրբազնութեան հետ տեսակցելու, և այլն :

Երայի մեծապէս շնորհակալ եմ նորին Յարգութենէն, որ բարեհաճեցաւ իր տկարութեան մէջ անգամ զմեզ չմոռանալու : Ելլ ես այսպէս չէի ուզեր, ես կ'ուզէի որ Պ. Հիւպատոսը այսօր ըրածը երանի թէ քրտան օր յառաջ ըրած ըլլար, երբ իր միակ բարեկամին հետ առանձին իւրեն լուր տուի որ միայն Ստուած դիտէր, իրեն բարեկամը եւ ինքը : այն շնորհքը ինք բուռն զօրութեամբ պաշտօնական կերպով գործածել ուզեց Վատին կրօնաւորաց հաճոյանալու համար, եւ ելաւ կոյր զկուրացն պաշտօնական կերպարանք տուաւ :

Այժմ ձեր գալը Պ. հիւպատոսին կողմէն, և մեր որպիսութիւնն հարցնելը և Պ. հիւպատոսի տկարութեան պատճառաւ չկրնար գալը իմացընէնիդ, նաեւ այլ և այլ ձեւերով խօսելնիդ գիտեմ բոլորն ալ բոլորիքայ են, և այն՝ Լուրպիոյ բոլորիքայ : մօրիկ ըրէք աւրեմն, մենք թիւրք եմք, և թիւրքիացի, և () սմանեան մեծազօր կայսեր ողորմած թեւերուն հովանաւորութեան տակ պատասպարեալ ազաւ աւնելով մեր կրօնական պաշտամունքները : Սեր բոլորիքայն ուրիշ է, այսինքն, մենք խօսքը ասդին անդին դարձնել չենք գիտեր, ուստի մեր բոլորիքն է՝ վերջը ըսելիքնիս առաջ ըսել, որ սրտի մաքրութենէ յառաջ կուգայ, ըսեմ աւրեմն ձեր յարգութեանցը :

Ինչ եղաւ և ինչ յարգ կրնայ ունենալ հիմայ այս Ձեր խրկուիլը մինչ այսօր սուրբ Լորուսաղէմի բոլոր բնակիչք իմացան և գիտեն, որոնց մէջ են նաեւ Լուրպիոյ բոլոր տէրու-

Թեանց Հիւպատոսք, Թէ ինչ անձ-
քեր անցան, եւ չուզելով մեր բա-
րեկամութեան և սիրոյ կտայր խղել,
իմ պարտաւորութենէս աւելի զի
ջուժ ընելով իրեն լուր տուած էի
կանուխկեկ, որ առջի տարուան ըն-
թացքը չունէ, փոխանակ զի պար-
տաւորութիւն ունէր նա գոնէ մար-
դասիրութենէ ստիտեալ քանի որ տա-
նուտէրը տուելը չէր գտնուէր, նոյն
տան պատիւը պահել այլ նա ոչ Թէ
միայն այս չորաւ, այլ գրգռեալ Վա-
տին կրօնաւորներէն, Հայոց ազգին
վեհանքնաբար իր միակ եկեղեցւոյ
մէջ պատարագելու համար ըրած չը-
նորհքը, որ իրեն միայն բարեմտու-
թեան և անխարդախ եղբայրսիրու-
թեան արգասիքն էր, զայն չարաչար
գործածել ձեռնարկեց, մինչ եւ յի-
շուկոյտ էր, առանց մտածելու և
առանց խնայելու Թէ՛ այս Վազը այ-
սօր Օսմանեան բարեխնամ Վայսեր
հպատակ են, իմ նոյն վանուց դու-
ռը զօրք տանել, իմ ունիֆորմայով
երթալ, իմ պաշտօնական Վթոռ
տանիլ, նոյն ազգին իրաւանց կը
գտնէ, անոր հարազատ հպատակու-
թեան վրայօք կասկած կուտայ. եր-
բէք չուզեց մտածել ձեր Պ. հիւ-
պատոսք, այլ միայն Վատին կրօնա-
ւորներէն գրգռեալ անոնց կամքը
կատարել և անոնց աչքին հաճոյա-
նալ ուզեց, ոյր վանն այս աստիճան
իմ սիրաս վշտացուց, որ պարտաւո-
րեցայ այսօր փոխանակ ամենայն սի-
րով տեսակցելու և յարգանքներ տա-
լու ձեզ, իմ սրտիս վերքերը բանալ
— Երբէք այդ մտադրութիւնն չունի
Պ. Հիւպատոսք ըսաւ գանչելէրը,
և միշտ կը սիրէ զձեզ, եւ ձեզմով
բոլոր Հայոց ազգը, և պարտաւո-
րութիւն կը ձգէ ձեր վրայ որ կա-
րեւոր պարագայի մէջ իրեն դիմէք,

և ամենայն սիրով պատրաստ է օգ-
նել ձեզ, և Թէ՛ կարելի եղածները
կատարելէ զինի անկարելի համարու-
ածներն անգամ կարելի եղածին չափ
սիրտի աշխատի որ հնարաւոր ընէ : —

Վասցի՛ Պարոնայք, ձգէ՛նք անկա-
րելիներն հնարաւորել, հասարակաց
առածը կ'ըսէ, գործքք զքեզ գովեն,
և ոչ քո բերան, Վյս գործը որ կա-
րելի էր և ամենակարելի և խիստ դիւ-
րին, և չորաւ, ինչպէ՛ս հաւատում Թէ
անկարելի եղածներն անգամ հնարա-
ւոր ընէ. խնդրեմ պատասխան տը-
ւէք ինձ, ընդհանուր Հայոց ազգին
միակ սեփհակսն եղած վանքին դիւ-
մացը կանոնաւոր զօրք բերելու, ին-
քն ունիֆորմայով և պաշտօնական ա-
թոռով գալու ինչէ՛ն ստիպուած էր,
և մինչեւ ցայսօր տեսնուած էր և
լուած էր. և դու բարեկամ (Հաննա
Վառլայն*) իմ միաբանիլս այս սուրբ
Վթոռն ջշ տարի է, եւ միայն նոյն
կերպը գիտեմ, և երբէք այսպէ՛ս պաշ-
տօնապէս գալ տեսած չեմ, իսկ դուք
ընիկ Նշուսաղեմացի էք, և կրօնիւ Վա-
տին, քանի՞ տարի է որ խելքերնիդ կը
հասնի, գոնէ քսան կամ երեսուն տար-
ուան ծանօթութիւն չէք կրնար տալ
մեզի, ըսէ գոնէ որ քանչե՛կը Պարոնը
համոզուի :

«Վէ Թէ, ըսաւ Հաննա Վառլայն, բը-
սան և երեսուն՝ այլ և քառասուն և
գուցէ յիսուն տարուան ծանօթու-
թիւն կրնամ տալ, որ երբէք եղած
չէր, ոչ զօրք բերել, ոչ ունիֆորմայով
գալ և ոչ պաշտօնական աթոռ բերել
և ոչ իսկ ամեն տարի հիւպատոսն կու-
գար, այլ երբեմն և այն իրեն հասա-
րակ հագուստով, ճշմարիտը այս է և
ամեն մարդ գիտէ այսպէ՛ս ըլլալ : —

*) Գաղղոյ հիւպատոսարանին Թարգմանն է
ընիկ Նշուսաղեմացի, իրբւ. 66—65 տարեկան
այր :

Վանի որ դուք բնիկ Նորուսաղէմացի
ըլլալով, և քիչէն քիչ քառասուն տարւ
ւանը ճիշտ գիտնալով որ երբեք այսպէս
տարաբ մը տեսած չէք, ըսէ ուրեմն,
ձեր Պ. Հիւպատոսը ինչէն սպխակալ
այսպէս յանդուգն ձեռնարկութիւն
ըրաւ :

Իտրձեալ հարցուցի նոյն Թարգ-
մանին, թէ «նոյն քառասուն կամ
յիսուն տարուան մէջ զոր դուք լաւ
գիտէիք, երդմեցուցանեմ զձեզ յԱս-
տուած կենդանի և ՚ի գլուխ զա-
ւակացդ, թէ Հայոց Պատրիարքաց,
թէ համայն միաբանից, թէ բոլորերու-
սաղէմաբնակ Հայ Ժողովրդոց, և թէ
նոյն աւուր պատահած ուխտաւորաց
կողմանէ, մէկ նախատինք, հայհոյ-
անք, անպատուութիւն, խռովութիւն,
գոնէ մէկ փոքր պակասութիւն մի
տեսած էք արդեօք. ես այս 27 տարւ
ւանըս մէջ չեմ տեսած, հոգւով կը
վկայեմ, դուք ձեր քառասուն և յի-
սուն տարիներուն մէջ պատահածը
ըսէք և կ'ուզէք իմ տեսած 27 տա-
րուան համար ալ վկայեցէք եթէ
բան տեսած էք և կրնաք վկայել : —

Վանի որ իմ խելքս կը հասնի, իմ
մանկութենէս ՚ի վեր, ըսաւ. Հաննա
Պառլոյ, համարէ թէ ամէն տարի
կ'երթամ կուգամ նոյն օրը, ոչ թէ
վերը ձեր յիշածները չտեսայ, այլ և
ոչ ամենափոքր պակասութիւն ան-
գամ չտեսայ և չլեցի. այլ ընդ հա-
կառակը մեծ պատիւ, յարգութիւն
մարդասիրութիւն կը տեսնայինք և
կը վայելէինք նոյն օրը ազգովին. ա-
ւելի ճիշդը ըսեմ Չեղ, նոյն աւուր
մեր տեսած բոլոր յարգանաց և ա-
մենայն հանգստութեանց համար մենք
Լատինքս ազգովին զարմացած ենք
թէ, ասոնք ինչ բարի և մարդասէր
մարդիկ են որ այսքան ատենուան
մէջ և ոչ փոքրիկ անարգութիւն ան-

գամ տեսած չեմք, արդեօք ասոնց
մէջ խռովարար, յանդուգն երիտա-
սարդ ևն ևն մարդիկ չկան, այս վան-
քը եկած օրերնիս մեր վայելած հան-
գըստութիւններն և ապահովութիւ-
նը շիտակը խօսելու համար մեր ե-
կեղեցիներուն կամ վանքերուն մէջ
տեսած և վայլած չեմ :

Եւ մեր պետք եղած պատիւը և
յարգանքը տալէն զկնի թէ իրենց և
թէ Պ. Հիւպատոսին, ելան գը-
նացին ՚ի տեղէս իւրեանց : Եւ զկնի
Լատինաց Պատարագին վերջնալոյն,
բոլոր կղերնին վեր հրաւիրեցինք, ինչ
պէս միշտ կ'ընէինք. եկան նաեւ ա-
մենեքին, առանց բառ մը անգամ ար-
տասանելոյ մեր նոյն անցքերուն վը-
րայօք, մարդասիրաբար եւ ամենայն
սիրով պատուեալ գնացին ՚ի վանս
իւրեանց : Եւ այսպէս վերջացաւ
Վսեմ. Սիւնիֆ էֆէնտի, այն անց-
քը, այն զօրք բերելնին համադգես-
տով և պաշտօնական աթոռով Պ.
Հիւպատոսին գալ նոյն օրը, թէ և
երկարատեւ եղաւ, և Չեր պատուա-
կան գլուխը ցաւցուցի, բայց իմ
վերաւորեալ սրտիսալ սփոփանք եղաւ.
նա մանաւանդ, որ դուք խնդրեցիք
և յօժարեցաք այս գործին վերաբե-
րեալներն ամենայն պարագայիւք ը-
սել : Հատ գոհ եղան ասոր համար
թէ Վսեմ. Վալի փաշայն եւ թէ
Վսեմ. Սիւնիֆ էֆէնտին, և ըսին
՚ի վաղիւ Պամասկոսի Պ. Հիւպա-
տոսն ալ պիտի գտնուի, դուք ալ
եկէք դարձեալ այս խնդրոյն վրայօք
պիտի խօսիմք : Տեսնանք անոնք ինչ
կ'ըսեն, և դեռ դուք ինչ կ'ըսէք :

Սեր շնորհակալութիւննիս մա-
տուցանելով բաժնուեցանք :

(Ս'նայեալն գալ տիւն)